

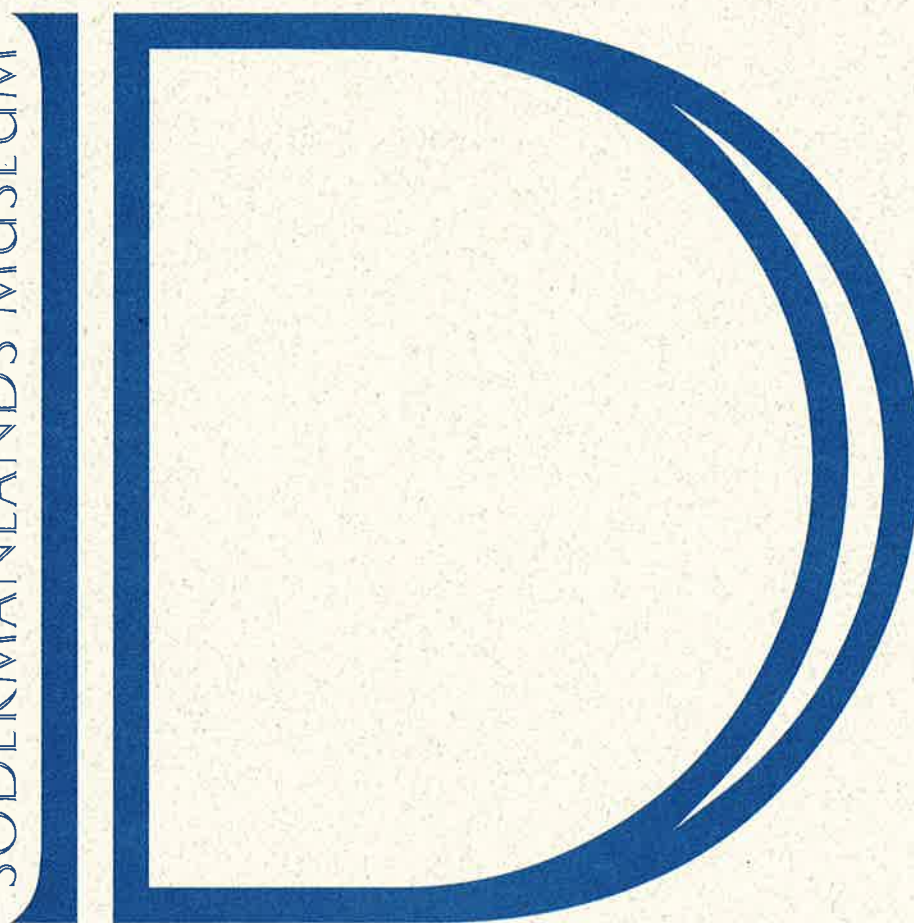
ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

EN STENÅLDERSBOPLATS I ÄRLA

ÄRLA SOCKEN

PATRIK GUSTAFSSON OCH LARS NORBERG

SÖDERMANLANDS MUSEUM

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN

1999:10

EN STENÅLDERSBOPLATS I ÄRLA

ÄRLA SOCKEN

PATRIK GUSTAFSSON OCH LARS NORBERG

Idén till omslaget är hämtad från bruket av länsbokstäver, av vilka bokstaven D representerar Södermanlands län. Uppkomsten av länsbokstäver kan sättas i samband med den under 1900-talet ökande bilismen och var i detta sammanhang en obligatorisk markering på motorfordonens nummerplåtar.

Uppgifterna är hämtade ur: Swedenborg, L. 1986 (Red). *Svensk ordbok*. Uppsala.

BESTÄLLNINGAR KAN GÖRAS HOS:

LANDSTINGET SÖRMLAND
KULTUR & UTBILDNING SÖRMLAND
SÖDERMANLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 NYKÖPING

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 1999:10

© 1999 Södermanlands museum

*Grafisk form och layout: H. Hylén & L. Norberg
Omslaget är tryckt hos DAHLSTRÖMS TRYCKERI AB, Nyköping.
Inlagan är reproducerad vid Södermanlands museum.*

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 97.0350

Nyköping 1999

ISSN 1402-9650

Innehåll

Bakgrund 4

Syfte och metod 4

Syfte 4

Metod 4

Topografi och Kulturmiljö 4

Topografi 4

Kulturmiljö 7

Beskrivning av förundersökningen 7

RAÄ 68 - Rutbeskrivningar 7

Raä 68 - Schaktkontroll 9

Objekt 3 och 4 9

Raä 125 10

Referenser 10

Otryckta källor 10

Tryckta källor 10

Administrativa uppgifter 11

Teckenförklaringar 11

Bilagor 12

Fyndtabell 12

Planer och profiler 13

Bakgrund

Den arkeologiska enheten vid Södermanlands museum har mellan 950919 och 950921, efter beslut av Länsstyrelsen i Södermanlands län, utfört en arkeologisk förundersökning i samband med Telias planerade schaktarbeten mellan Ringsdal och Ärla, Ärla socken, Eskilstuna kommun, Södermanlands län (se figur 1 och 2).

Uppdragsgivare var Telia, Region Öst. Ansvarig för undersökningen var antikvarie Lars Norberg som tillsammans med extra antikvarie Patrik Gustafsson sammanställt denna rapport.

Beslut i ärendet är fattat av Länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 13§ KML.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra i vilken omfattning Telias kabeldragning skulle komma att beröra RAÅ 68, 125 samt objekt 3 och 4 (Hermelin & Norberg 19995:22).

SYFTE

För att uppnå det redovisade syftet grävdes åtta stycken 1,0 x 1,0 meter stora provrutor utmed den planerade ledningsdragningen vid RAÅ 68. Rutorna handgrävdes ned till orörd nivå. Vidare övervakades schaktarbetet längs den sträcka som berörde ovan nämnda fornlämning. Slutligen handavtorvades en mindre yta i anslutning till objekt 3.

METOD

En förutsättning för förundersökningen var att, i samråd med uppdragsgivaren och Länsstyrelsen i Södermanlands län, i möjligaste mån undvika eventuella lämningar i området.

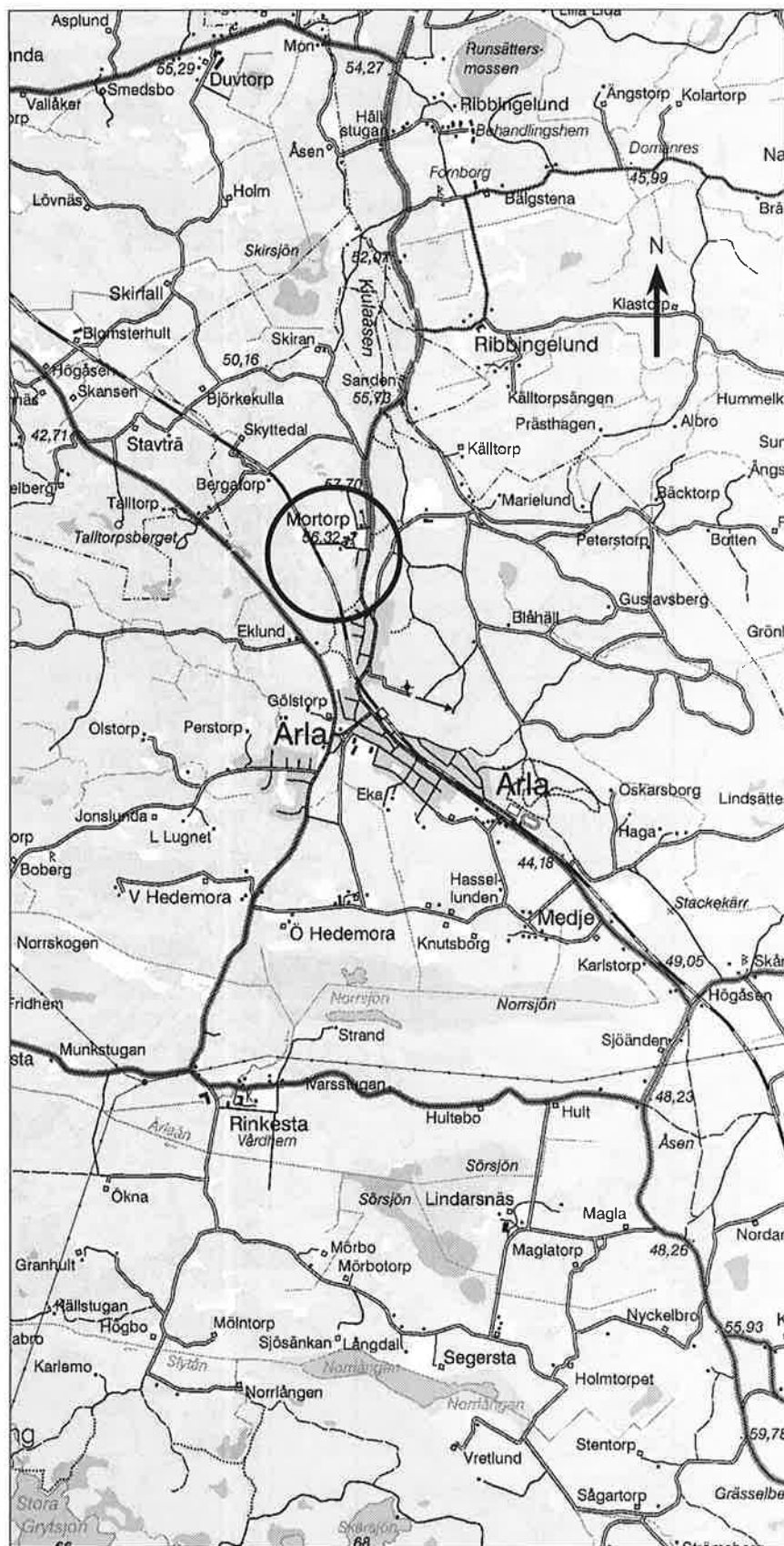
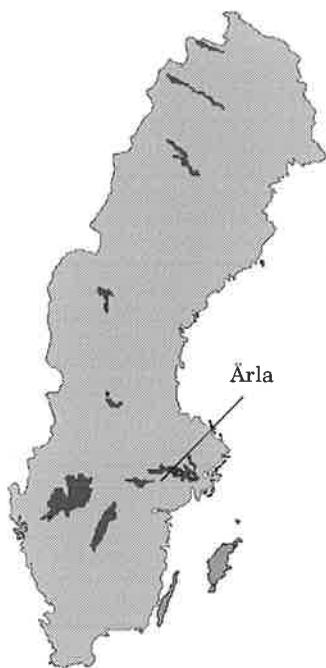
Alla rutor och anläggningar av antikvariskt intresse dokumenterades i plan och profil i skala 1:20. De i förundersökningen grävda rutorna samt Telias schakt är markerade på plan i skala 1:1000 (se figur 3).

Topografi och Kulturmiljö

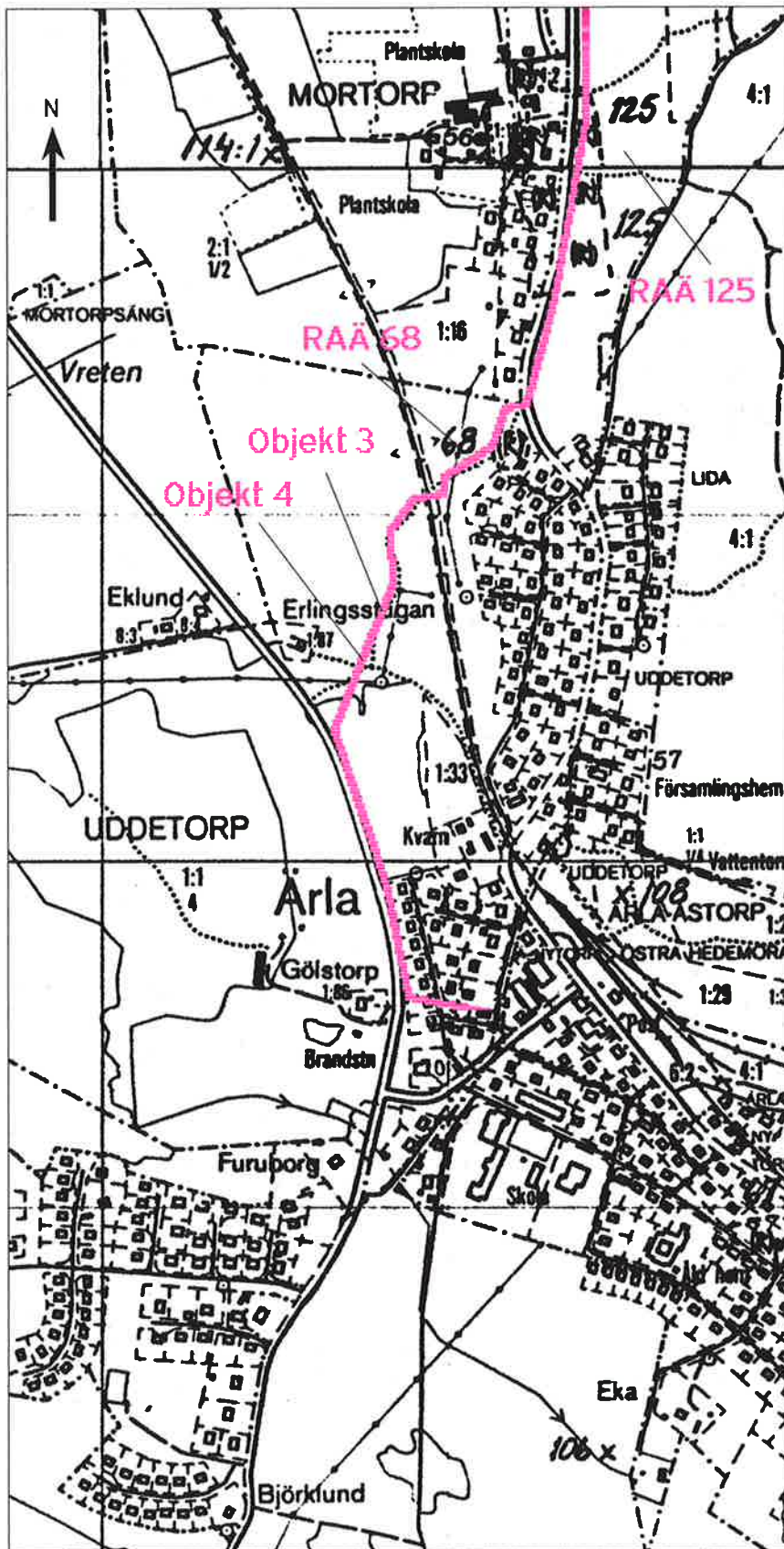
Undersökningsområdet ligger på Kjulaåsens västra sida i ett flackt område cirka 50 meter över havet. Marken består av sand och sandig morän och är till största delen beväxt med tall- och lövskog. Både RAÅ 68 och 125 ligger delvis under nutida bebyggelse och tomtmark. Landsväg 899 skär dessutom rakt igenom RAÅ 125 i nord-sydlig riktning.

TOPOGRAFI

Strax öster om RAÅ 68 och sydöst om RAÅ 125 finns ett mindre, numera övergivet sand- och grustag, vilket möjligen berör delar av de bägge fornlämningslokalerna. I närområdet finns ytterligare två större grustag, Ärla och Lönnberga.

Figur 1. Utdrag ur gröna kartans blad Eskilstuna 10G SO med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Figur 2. Utdrag ur ekonomiska kartans blad Rinkesta 10G4j och Torsberga 10G5j med aktuella fornlämningar samt den jordförlagda teleledningen markerade. Skala 1:10 000.

KULTURMILJÖ

Försök att avgränsa de bägge stenåldersboplatserna med hjälp av fosfat-kartering samt provgropar har tidigare gjorts av Ivar Schnell 1937. I provgroparna påträffades ett flertal stenyxor, olika typer av avslag, mal-/slipstenar, knackstenar, keramikskärvor av mellanneolitisk typ, klinad lera och brända ben. Storleken på RAÄ 68 uppskattades till en yta av cirka 40 x 60 meter i nordöstlig- sydvästlig riktning. RAÄ 125 beräknades uppgå till cirka 100-130 x 320 meter i nord-sydlig riktning (Schnell 1954:18 och FMR). 1983 undersöktes området återigen, denna gång av UV Mitt. Undersökningen bekräftade de resultat Schnell påvisat. Boplatsytan kunde dock konstateras ta en större yta i anspråk än vad som tidigare var känt (Åkerlund 1985:5, s. 493). Vid revideringsinventeringen 1986 fastslogs att delar av RAÄ 68 troligen täckts av påförda jordmassor, vilka i dag utgör delar av en trädgårdstomt anlagd 1967 (FMR).

Söder om det berörda området, längs Kjulaåsens sträckning, finns ytterligare en stenåldersboplatz registrerad (RAÄ 67). Även denna undersöktes av Schnell 1937. Ytterligare cirka 600 meter söder om det berörda området har fem stenyxor påträffats (RAÄ 108). Cirka 300 meter väster om RAÄ 125 har två yxor påträffats, en tillverkad av flinta och en av bergart (RAÄ 114:1). Enligt revideringsinventeringen skall denna plats troligen utgöra en del av RAÄ 125. Ytterligare ett lösfynd finns registrerat cirka 1,5 kilometer söder om RAÄ 68. Lösfyndet utgörs av en skafthålsyxa i bergart (RAÄ 106), vilken påträffats vid jordbruksarbete.

Beskrivning av förundersökningen

RAÄ 68 RUTBESKRIVNINGAR

Vid RAÄ 68 togs fyra rutor upp längs med den planerade ledningsdragningen (I-IV). Vidare grävdes ytterligare fyra referensrutor cirka tio meter öster om de förstnämnda (V-VIII, se Bilagor; Planer och profiler).

Ruta I

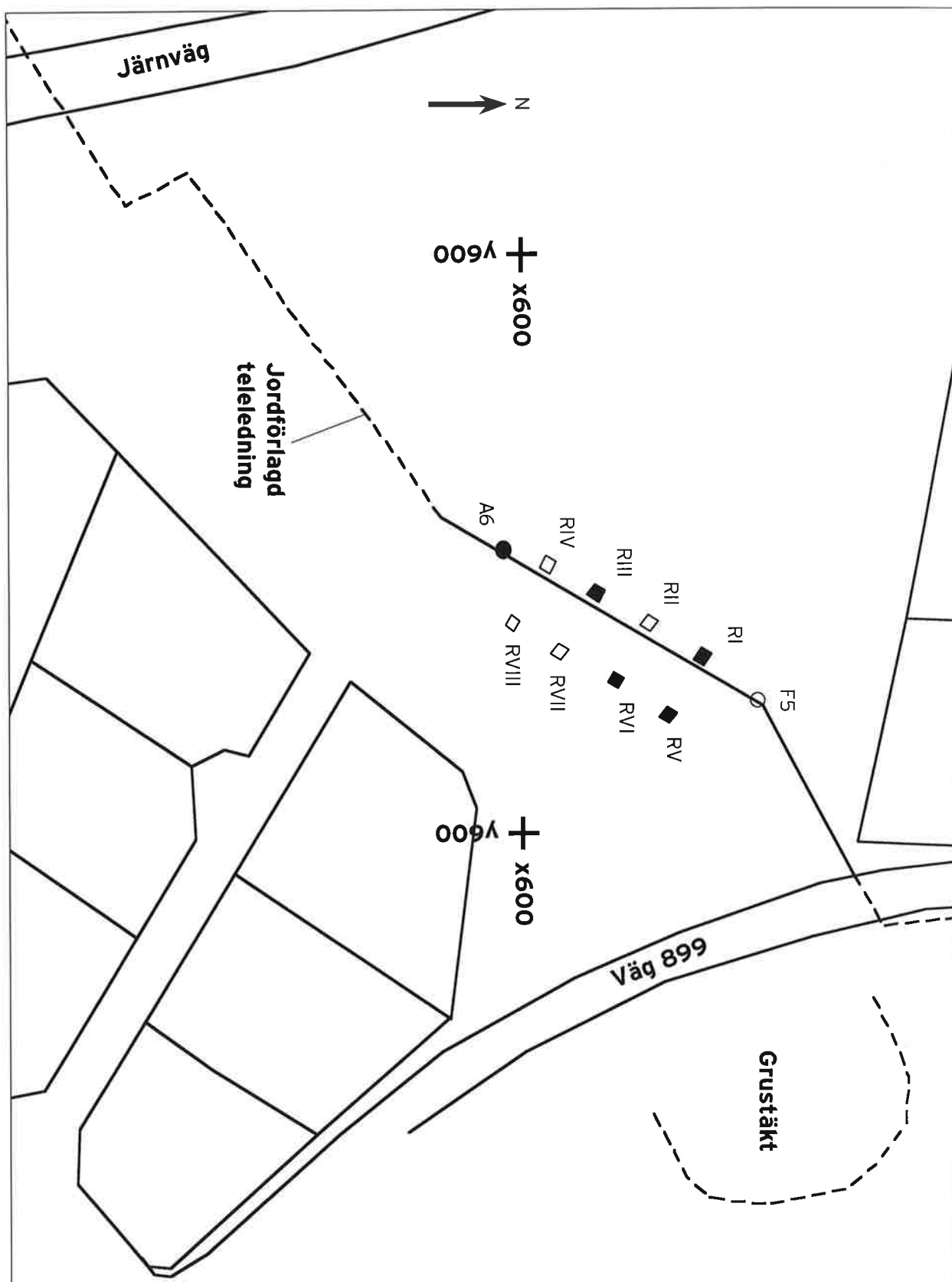
Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand. I rutans norra del påträffades en osäker bit bränd flinta (F1). Rutan dokumenterades ej.

Ruta II

Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand med inslag av grus. I rutans norra ände fanns en stubbe. Mitt i rutan påträffades en otydlig anläggning (A1) bestående av sand, grus, med inslag av humus och kol. Anläggningen hade en oval form i plan och var cirka 0,45 x 0,40 meter stor. I profil hade den en plan skålad form och var cirka 0,06 meter djup. Anläggningens karaktär bedömdes som osäker. Rutan dokumenterades ej. Inga fynd påträffades.

Ruta III

Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand med inslag av grus. Straxt under torven påträffades en tunn, cirka 0,05 meter

Figur 3. Plan över öppnade provrutor samt den del av schaktet som övervakades i anslutning till RAÅ 68. Den del av ledningssträckan som kontrollerades är markerad med en heldragen linje. Rutor med lämningar är markerade med svart. Skala 1:1000.

tjock sotfläck (A2). Anläggningen, som var cirka 0,25 x 0,50 meter stor, hade en oval form i plan. I fyllningen iaktogs enstaka kolpartiklar. Inga fynd påträffades.

Ruta IV

Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand med inslag av grus. I rutan framkom ett område med sot och kolpartiklar (A3). Anläggningen bedömdes som osäker, men utgör eventuellt en kultur-lagerrest. Rutan dokumenterades ej. Inga fynd påträffades.

Ruta V

Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand med inslag av grus. I rutan påträffades ett bipolärt kvartsavslag (F2). Vidare framkom ett stolphål (A4). Anläggningen var 0,14 meter i diameter och rund i plan. Anläggningen var upp till 0,14 meter djup och var u-formad i profil.

Ruta VI

Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand med inslag av grus. I rutans södra ände framkom en sotfläck med inslag av kolpartiklar (A5). Anläggningen var 0,16 x 0,20 meter stor och oval till sin form. I profil var anläggningen 0,04 meter djup och hade en plan form. Vidare påträffades två bitar kvartssplitter (F3, F4).

Ruta VII

Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand och morän innehållande cirka 0,05-0,10 meter stora stenar. Inga anläggningar eller fynd påträffades. Rutan dokumenterades ej.

Ruta VIII

Under ett cirka 0,05 meter tjockt torvlager framkom sand och morän innehållande cirka 0,05-0,10 meter stora stenar. Inga anläggningar eller fynd påträffades. Rutan dokumenterades ej.

RAÄ 68 SCHAKTKONTROLL

Övervakningen av Telias schaktdragning skedde utmed en cirka 95 meter lång sträcka (se figur 3). Schaktet var cirka 0,5 meter brett samt grävdes till ett djup av cirka 0,6 meter. Schaktkontrollen avbröts då schaktet löpte förbi en befintlig transformatorstation. Därefter drogs schaktet vidare i sydvästlig riktning, bort från det berörda boplotsområdet. Vid den antikvariska kontrollen av schaktgrävningen vid RAÄ 68 påträffades en kvartsitkärna (F5). Vidare påträffades en härd (A6), vilken var cirka 0,50 meter i diameter stor med en rundad form i plan se Bilagor; Planer och profiler. Anläggningen sträckte sig delvis in i den västra schaktkanten. I profil hade anläggningen en oregelbunden skålning och var cirka 0,30 meter tjock. Anläggningen framkom på ett djup av cirka 0,30 meter. Härden innehöll rikligt med skärvig och skörbränd sten, samt sot och kol. Inga fynd påträffades i samband med undersökningen av härden. Runt härden fanns ett cirka 0,5 meter stort område med hårdpackad, ställvis rödbränd sand.

OBJEKT 3 OCH 4

Under den tidigare nämnda särskilda utredningen påträffades två stycken tidigare okända anläggningar. Dessa utgjordes av ett skärv-

stensflak, objekt 3, och en stensättning, objekt 4 (Hermelin och Norberg 1995:22).

Vid förundersökningen torvades en cirka 2 x 3 meter stor yta av i anslutning till objekt 3. Här fastställdes det att anläggningen troligen utgörs av en grav, i form av en flack stensättning med rundad form, cirka 5,0 meter i diameter. Anläggningen bestod av både rundade och skärviga stenar cirka 0,1-0,3 meter stora. I anläggningens ytskikt framkom ställvis med kol.

Efter avtorvningen utfördes en okulär besiktning av området i anslutning till stensättningen. Omgivningen karaktäriseras av en något kuperad terräng som övergår i en mindre höjdrygg orienterad i nord-sydlig riktning. I området omkring objekt 3 finns ett flertal mindre förhöjningar samt ett flertal synliga block och större stenar i markytan. Dessa utgör möjligen flera anläggningar av samma karaktär som objekt 3.

För att undvika det ovan beskrivna området föreslogs en omdragning av den planerade kabelsträckningen, vilket också godtogs av Telia. Teleledningen förlades till en ledningsgata i skogspartiet öster om objekt 3. Objekt 4 undersöktes inte närmare då den föreslagna omdragningen av den planerade kabelsträckningen ledde till att denna fornlämning ej kom att beröras av arbetsföretaget.

Vid undersökningstillfället konstaterades det att teleledningen redan var nedgrävd vid RAÄ 125. Vid samtal i fält med Leif Tiblin (muntl. medd. 95 09 19), vid Telia region Öst, uppgavs orsaken till detta bottna i ett missförstånd mellan Telia och Länsstyrelsen i Södermanland angående ärendets status. Telia hade uppfattat att schaktarbetena kunde förlöpa utan antikvariska åtgärder. Detta på grund av att schaktet skulle grävas i vägbanken närmast vägen, samt att det skulle grävas i redan befintliga kabelschakt. Resultatet av detta blev att ingen förundersökning i form av övervakning av schaktarbetet kunde företas vid RAÄ 125, trots att ett beslut om detta förelåg.

RAÄ 125

Referenser

Fornminnesregistret, Riksantikvarieämbetet

Södermanlands museums arkiv

Hermelin, O. och Norberg, L. 1995. Arkeologisk utredning. Arkeologiska meddelanden nr. 22. Nyköping.

Åkerlund, A. 1985. *Arkeologi i Sverige 1982-1983*. Red. Tiiu Andrae et al. RAÄ och SHMM. Rapport. Stockholm.

Schnell, I. 1954. *Ärlaboken*. Eskilstuna.

OTRYCKTA KÄLLOR

TRYCKTA KÄLLOR

Administrativa uppgifter

Södermanlands museums dnr: 96195

Länsstyrelsens dnr: 220-1140-95

Tid för undersökningen: 95 09 19-95 09 21

Personal: Lars Norberg, Patrik Gustafsson

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige i skala 1:10 000.

Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Rinkesta 10G4j, Torsberga 10G5j

Koordinatsystem: Lokalt

Höjdsystem: Lokalt

Undersökt yta: cirka 55,5 m²

Dokumentationsmaterial förvaras i Södermanlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-5 har lämnats in till Statens historiska museum.

Objekt 3 x6574401
 y1549419

Objekt 4 x6574276
 y1549374

TECKENFÖRKLARINGAR

Torvskikt

Rödbränd sand

Sot

Kol

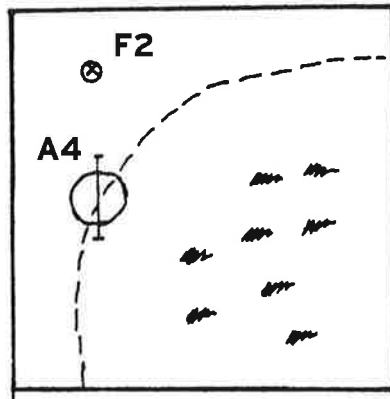
Skörbränd sten

Bilagor

Fynd nr	X	Y	Z	Ruta nr	Sakord nr	Antal frag	Vikt i gram	Material	Längd i mm	Bredd i mm	Tjocklek i mm	Anmärkning
1	568,00	629,70	54.31	I	flinta?	1	5	flinta?	25	15	10	bränd
2	578,00	623,60	54.45	V	avslag	1	3	kvarts	30	15	10	bipolär
3	572,00	614,90	53.94	VI	avslag	1	<2	kvarts	7	6	1	splitter
4	572,00	614,90	53.94	VI	avslag	1	<2	kvarts	10	6	5	splitter
5	577,50	639,50	54.07		kärna	1	74	kvartsit	55	30	35	

FYNDTABELL

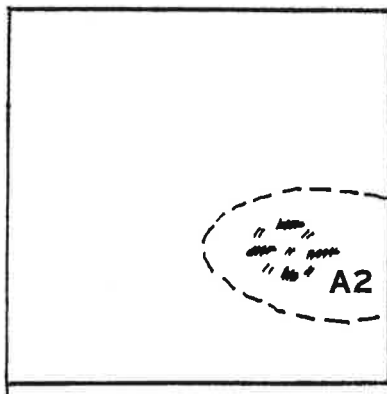
PLANER OCH PROFILER

x623,60
y578,00
z+54,55

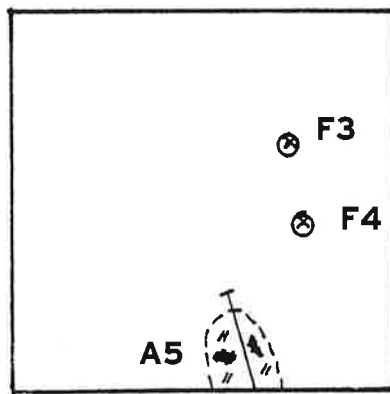
Ruta V
Skala 1:20

A4
Mot väster

x611,40
y557,00
z+54,12

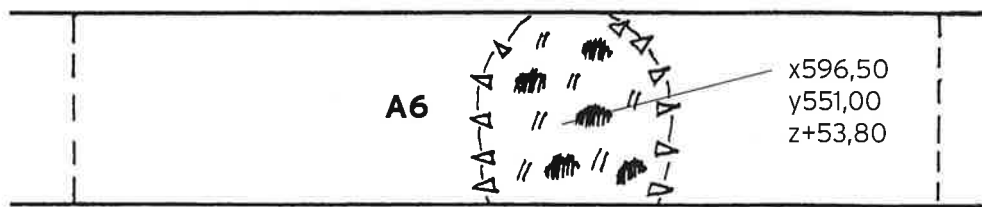
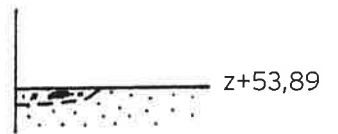
Ruta III
Skala 1:20

x614,90
y572,00
z+54,04

Ruta VI
Skala 1:20

A5
Mot väster

x596,50
y551,00
z+53,80

A6 profil mot sydost,
skala 1:20

